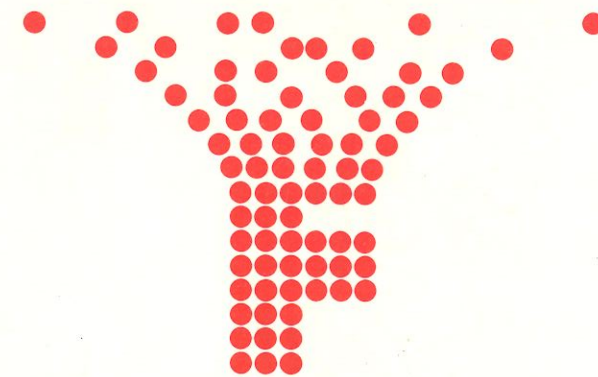

*Tijdschrift voor verleden en heden
van Oost Utrecht.
Tevens officieel orgaan van
de Stichting Museum Flehite en
de Oudheidkundige Vereniging Flehite.
9e jaargang nr. 1, januari 1977*

Flehite

FLEHITE proficiat..

En dat mét en door Flehite het museum mag gedyn, tot vreugde van allen die eigen stad en land een warm hart toedragen. En dat meer en meer mensen de rijkdom mogen ontdekken van ons oud cultuurgoed.

Intussen gaan wij van Bëco Projekten nijver door met het inrichten van kantoren en scholen, direktiekamers en konferentiezalen, van banken en tehuizen, en desgewenst van musea.

Bel voor een programmapresentatie in Hoevelaken

De permanente expositie van 10.000 m² overtuigt u van de brede mogelijkheden van Bëco Projekten. Uiteraard komen wij ook graag met uitvoerige informatie bij u.

Bel in elk geval om een dokumentatiemap, de sleutel tot solide zekerheid in projekten-inrichting.

BËCO projekten

Hoevelaken - Hogebrinkerweg 4
Tel. 03495-5224

De Kamerbeek Groep

Gespecialiseerde bedrijven op het gebied van onroerende goederen, verzekeringen, sparen, beleggingen, financieringen en pensioenadviezen.

Ons Amersfoorts advieshuis vindt u aan de Bergstraat 9-11. Vakmensen geven u daar, door harmonieus samenspel, een optimaal advies. Voor u een hele zorg minder. Kunt u met een gerust hart naar Flehite gaan. Misschien zien we elkaar nog...

Flehite

Inhoud:

Een nieuw begin
E. Heupers
Den steen draegen. Een ontorende straf in de middeleeuwen
W. J. van Tent
Archeologische berichten uit de gouw Flehite
C. van den Braber
Een restauratie aan het Grote Spui te Amersfoort
Verantwoording
Het Kapelhuis in Flehite. Nederlandse keramiek 1977
Aanwinst museum Flehite
E. de Bruijn
Stichting Museum Flehite
Kroniek

Redactie:

drs. B. G. J. Elias, *hoofdredacteur*
C. Broekhuijsen, dr. J. A. Brongers,
dr. W. J. de Boone, dr. J. Hovy,
drs. R. M. Kemperink, drs. W. J. van Tent
en ir. P. Wassink

Redactieadres:

abonnementen, advertenties:
Museum Flehite, Breestraat 82, Amersfoort.
Telefoon: 033-19987.
Flehite verschijnt elk kwartaal

Abonnementen:

Leden Oudheidk. Vereniging Flehite: gratis.
Abonnementen: f 20,-;
instellingen: f 30,- per jaar.
Gironr. 437683 t.n.v. administrateur Flehite, Amersfoort.

Museum Flehite:

Westsingel 50, Amersfoort.
Telefoon: 033-19987.
Geopend 10-12 en 14-17 uur.
Zondag 14-17 uur. Maandag gesloten.

Oudheidkundige Vereniging Flehite:

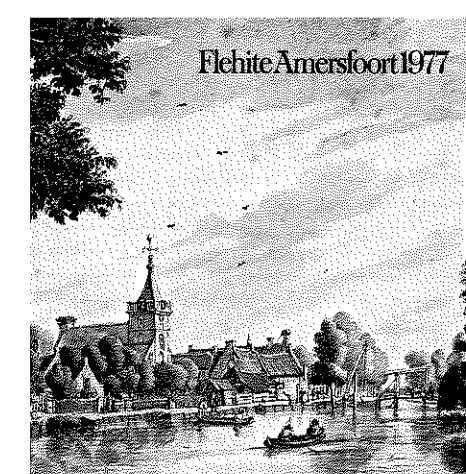
Secretaris: drs. W. J. van Tent,
Constantijngaarde 4, Hoevelaken.

Een nieuw begin

In de afgelopen jaren hebben het tijdschrift Flehite en de Oudheidkundige Vereniging Flehite met het museum eigenlijk los van elkaar gestaan. Dit ondanks het feit dat de aanzet tot de oprichting van het tijdschrift van de Vereniging was uitgegaan. Het is daarom des te verheugender, dat nu er een nieuwe constellatie rond het museum Flehite is ontstaan, ook het tijdschrift van die naam daarin betrokken kan worden.

3 Met ingang van 1 januari 1977 wordt het tijdschrift Flehite uitgegeven door de Stichting Museum Flehite. Het zal naast de vroeger al gebruikelijke artikelen over de geschiedenis van Amersfoort en Oost Utrecht ook de 'officiële' spreekbuis worden van het Museum, de Oudheidkundige Vereniging en de Stichting Museum Flehite. Daarom is de oude redactie ook uitgebreid met vertegenwoordigers uit die kring.
4 De redactie is zich er ten volle van bewust, dat zij dit tijdschrift niet samenstelt voor haar eigen plezier. Het is er voor de lezer. Daarom zou zij het zeer op prijs stellen indien U door Uw op- of aanmerkingen en suggesties zoudt willen bijdragen aan een
8 positieve ontwikkeling van de inhoud. Heeft U bijdragen, groot of klein, vragen, ze zijn van harte welkom.
10 Tot slot wil de redactie hier de heer J. H. P. Kemperink herdenken. Hij was het met name, die met een enorme energie het oude tijdschrift Flehite gemaakt heeft. Hij wist
12 steeds weer auteurs te vinden en te activeren. Het is dan ook zeer spijtig, dat hij het
12 Flehite 'nieuwe stijl' niet meer heeft kunnen zien, vooral omdat hij er tot vlak voor zijn dood intensief mee bezig is geweest.

De redactie

Jan de Beijer agenda

Er is nog een beperkt aantal exemplaren van de *Flehite-agenda 1977* verkrijgbaar. Het thema van dit jaar is het werk van Jan de Beijer (1703-ca. 1785) in Museum Flehite. Bij elke week zijn één of twee afbeeldingen van tekeningen of prenten opgenomen, die een beeld geven van het stedelijk en landschappelijk schoon in Oost Utrecht in de tweede helft van de 18e eeuw. Prijs f 15,- (de opbrengst komt ten goede aan het Restauratiefonds van Museum Flehite). Verkrijgbaar in het Museum en op de lezingenavonden.

Den steen draegen Een ontterende straf in de middeleeuwen

E. Heupers

In de middeleeuwen heersten er andere opvattingen over recht en straffen dan thans. Ook het soort straffen was zeer verschillend. Zo kwamen lijfstraffen veelvuldig voor en gevangenisstraffen vrijwel niet. Er werd meest plaatselijk recht gesproken en slechts in een beperkt aantal gevallen was er een beroepsmogelijkheid.

In deze bijdrage willen wij iets dieper ingaan op één van de middeleeuwse straffen: het dragen van schandstenen. Voor het algemene beeld is echter misschien aardig ook een aantal andere straffen eerst kort de revue te laten passeren.

Naast zware straffen als verminking, geselen, brandmerken, kende men andere, schijnbaar mildere straffen, die in feite minstens zo erg waren.

Naar middeleeuws recht werden zij, die zich schuldig hadden gemaakt aan trouw- of eedbreuk, het verstoren van de vrede (vredebreuk), valse getuigenis, omkoperij, schending van een ambtsplicht, eerloos verklaard. De eerloosheid sloot iemand uit van het bekleeden van rechterlijke functies, het optreden als eiser in een proces of het geven van getuigenis. Hij werd niet meer geloofd.

Een veel toegepaste straf was de te pronkstelling van de misdadiger, het aan de kaak stellen en voor bespotting overgeven aan het publiek.

Oorspronkelijk was de kaak, de schandpaal of -zuil, een ton. Later bestond zij uit een houten of stenen paal, waaromheen op enige afstand van de grond een platform was aangebracht. De veroordeelde moest op deze verhoging gaan staan en dan werd er een ijzeren band om de hals aan de paal bevestigd of het lichaam werd aan de paal vastgebonden. De te pronkstelling op of aan de kaak werd toegepast in geval van meened, valsheid in zegels, trouw- en echtbreuk, koppelarij, maar ook in geval van feiten met een niet bepaald ontterend karakter, zoals baldadigheid.

Bij of aan de misdadiger werden voorwerpen opgehangen, die het gepleegde feit zinnebeeldig voorstelden. Soms werd boven zijn hoofd het vonnis vastgehecht.

De duur van het te-pronk-stellen werd bij de wet bepaald of door de rechter in het vonnis opgenomen.

De schandstenen dragen

Het dragen van de schandstenen was een ontterende straf die mannen maar zelden te beurt viel. In het algemeen werden vrouwen hiertoe veroordeeld, in het bijzonder zij die te kwader naam en faam bekend stonden. Het dragen van de schandstenen, stenen van 'justitie', werd door het volk gezien als een grote schande. Veelal werden hiervoor twee grote stenen gebruikt, die soms nog met lood verzwaard werden en beschilderd waren met het wapen van de stad en met elkaar verbonden waren door een ketting. De stenen werden bewaard op het recht- of raadhuys, waar zij meestal voor de gevel hingen, zoals te Zierikzee, waar 'die stenen voir het stede huys hangen'.

De vrouw werd in gebogen houding met de ketting rond de nek en de stenen voorlangs het lichaam afhangende door de stad geleid, voorafgegaan door een scherprechter, die op een hoorn blies of op een trommel of bekken sloeg, om de aandacht van het volk op het schouwspel te vestigen. De stenen moesten gedragen worden zover als de wet of het vonnis dit voorschreef; in de regel was de duur afhankelijk van de aard van het gepleegde feit, 'naer gelech der woorden ende vechtelis (= gevecht)'. Voor

Op deze wijze zullen wij ons een vrouw met een gerechtssteen om de nek moeten voorstellen. Op haar hoofd draagt zij de aanduiding van haar misdrijf. Detail uit een randversiering in een handschrift, dat verlucht werd door de Meester van Catharina van Kleef (ca. 1440). Pierpont Morgan Library, New York. Foto Gemeentelijk Film- en Fotodienst, Utrecht.

belediging van de overheid werd de dader meestals een boete opgelegd. Bij wanbetaling van deze boete werd hij veroordeeld:

den iersten sonnedach op een openbaer processie generael voir die processie gaen al hier tot Nieuwpoort ende hebben der stede steenen van justitie aenden hals hangende tot eenen exempel van alle anderen.

Het dragen van de schandstenen vormde soms de inleiding tot een andere straf. In dit geval zou men het als een bijkomende straf kunnen zien. Te Enschede moesten vrouwen, die overspel hadden gepleegd, de stenen dragen:

ther porten uth unde nummermeer der stadt vryheyt wedder to gebrucken.

Zij werden na het dragen van de stenen uit de stad verbannen. Verwant aan het dragen van de schandstenen was het dragen van een ton of huik om het lichaam. Deze straf werd vooral bij dronkaards toegepast. Het is ondoenlijk hier te vermelden waar in ons land het dragen van de schandstenen werd toegepast. Wij zullen ons zoveel mogelijk bepalen tot het gewest Utrecht, al zullen in de loop van het relaas ook wel andere plaatsen worden genoemd.

Utrecht

Volgens het Utrechtse *Buurspraeckboek* van 1459 werd Grietjen Vossen afkomstig uit de stad Utrecht veroordeeld tot het door de stad dragen van de steen. Zij heeft blijkbaar veel op haar geweten, want de rechters beslisten tevens, dat zij op bepaalde tijden in verschillende steden op de kaak zal moeten staan. Men zal haar een oor afsnijden en met een sleutel brandmerken en voor het leven tot een mijl buiten de stad Utrecht verbannen.

Amersfoort

Amersfoort kende in zijn middeleeuws stadsrecht dezelfde straffen. Ze worden vermeld in het *Keur- en Rechtsboek* (1523).

Van eynre vrouwe te kronen.

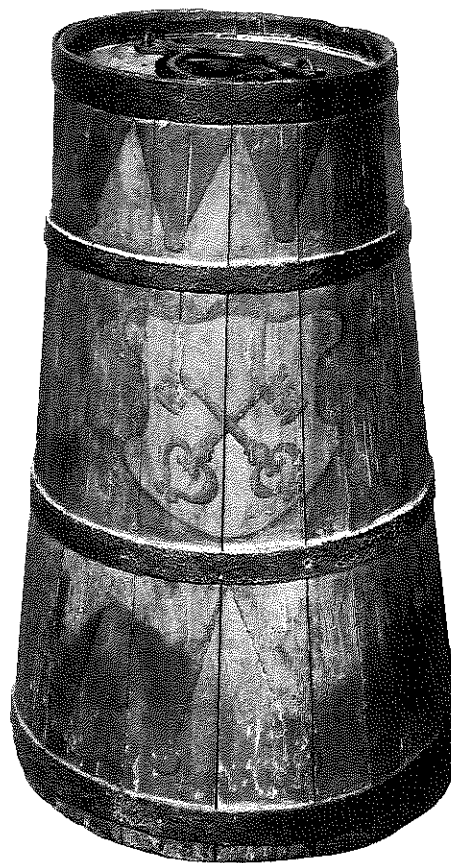
Item wanneer enige vrouwe kroent (= klagen) over enige vrouwe, dat hoir man dairby lijt, soe sal die man dairtoe doen mit synen ede, dat hy dair nyt by leggen en wil.

Afbeeldingen van het geselen van een vrouw op een zogenaamde centsprent. Het onderschrift waarschuwde kinderen voor de gevolgen van het kwaad. Uitgave van Dirk Kemink te Utrecht (1753 en 1776).

Ende wairt saick, dat die man mit synen ede dair nyet te doen en woude, als voirscreven is, soe soude men dat wijff, dair hy alsoe by laeghe ende hy nyet verzweren en woude, 10 jair uyt onser stadt ende buten onser stadt vredecrucen (Het teken of het zinnebeeld van de grenzen waarbinnen de bescherming door de stadswet, het geven van rechtszekerheid gold) *lyuden. Mer woude de man dair ten heilgen to doen, dat by dat wijff nijt geleghen en had, soe soude men dat wijff ende hem dairmede verdraegen. Ende woude die man dat wijff nijt versweren, ende dat wijff den man versweren woude, soe en soude men nijt uythlyden dat wijff; mer vonde de raidt int wair, dattet wijff dairnae mitter man alsulcke vrintscup hadde, soe soude sy den steen draegen, ende soe soude men sy 10 jair uythlyden.*

Wanneer een vrouw klaagt dat haar man overspel heeft gepleegd, moet de man onder ede verklaren, dat dat niet het geval is geweest. Wil de man dat niet dan wordt de overspelige vrouw voor 10 jaar uit de stad verbannen. Verklaart de man echter onder ede, dat er van overspel geen sprake is geweest, dan gaan zij beiden vrijuit. De vrouw gaat ook vrijuit wanneer zij het overspel onder ede ontkent, maar de man dat niet wil doen. Blijkt er achteraf dan toch sprake van overspel te zijn, dan moet de vrouw alsnog de steen dragen en wordt zij voor 10 jaar verbannen.

Houten strafon

Op de markt te Amersfoort werd schijnbaar nogal eens getwist tussen verkoopsters en handel drijvende vrouwen, die met hun koopwaar op de markt stonden. Zij kregen het niet alleen onderling aan de stok maar trakteerden ook andere passerende vrouwen op minder nette taal, waarvan men soms bij de overheid aangifte deed. Deze vrouwen werden meestal veroordeeld 'den steen te dragen'.

De keur vermeldt:

Eniger goeden vrouwen quat tspreken

Item enige voircoipster, die dagelich opter merckt omme te vercoipen stait, dyenstmeechde off brouwster, die enige goede vrouwe quaitspreekt affter hoir of voir hoir oegen in hoir antwoirde die an hair eer draget, die sel den steen dragen ende beteren by den raide. Ende alsoe vroich als hoir enich hyroff vellich gewonnen is, soe sel mens ontbieden mitter stadt knape bij den raidt tkomen rechtevoirt den steen tdraegen. Ende waart saike dat sy dan nyt en quame, alsoe dat sy den steen nyt draegen en woude, soe sel mens uyluyden sonder vertreck 3 maent lanck, dairenthendes; dat sal onsen raidt doen ondervinden mit 5 manne van hoeren raide.

In het kort komt de strekking van deze keur hierop neer, dat marktvrouwen, die zich in het openbaar schuldig maken aan kwaadsprekerij en/of onderlinge bekechterij worden veroordeeld de stenen te dragen en beterschap te beloven aan de raad of het gerecht. Wanneer zij zich daaraan onttrokken, dan werden zij alsnog ontboden door een dienaar van het gerecht, die hun verzocht om bij het gerecht te komen om alsnog de stenen door de stad te dragen. Kwamen zij niet, dan werd hen zondermeer het verblijf binnen de stad ontzegd voor de tijd van drie maanden.

Montfoort

De keuren van Montfoort stellen de vrouw strafbaar die in het openbaar andere vrouwen of mannen grove scheldwoorden toevoegt. Wordt dit door poorters niet tegengesproken, dan moet zij beterschap beloven en zal ze veroordeeld worden tot een boete van vijf groten toernoys (naam van een franse zilveren munt) of bij nalatigheid daarvan zal zij de steen moeten dragen. Wanneer niet alleen gescholden, maar ook gevochten is, wordt de boete verdubbeld of moet zij de steen dragen.

Bij ontdekking, dus wanneer de vrouwen bij een vechtpartij op heterdaad werden betrapt, dan kregen zij een grotere boete.

Die sellen den steen dragen off geven vijftich groot tornois.

Deze forse boete moest aan de schout worden betaald. Mannen konden te Montfoort ook worden veroordeeld tot het dragen van de schandstenen.

Item eenige man ofte vrouw ofte oeck twee vrouwen tegen den anderen, die enige scheldige woorden in arren moede tegen den anderen gebruycken ende den anderen by den hare ofte cap toogen ofte sloegen ende die injurieusen woorden nyet en konden bewysen, sal telcke reyse verbeuren een outschilt; ende indyen sy malcanderen bloetreysden sullen verbeuren een boete van twee oudtschilt, ende sal daarenboven den steen dragen naar gelech der woorden ende vechtelis bij haer gepleecht.

Wanneer er tijdens de vechtpartij bloed vloeide, dan was een boete alleen niet meer voldoende, maar werden de schuldigen ook veroordeeld de steen te dragen.

IJsselstein

In de stad IJsselstein vinden wij een haast gelijke keur als in Montfoort.

In 1425 wordt daar een overspelige vrouw op zondag om de kerk geleid, tot meerdere glorie van de gerechtigheid, die aan haar is geschied:

Ende wair dat sake, dat enich vroupersoen in openbair overspell gevonden worden, die soude op eenen Sondach die steen om haren hals om die kerck dragen, off die boet ghelden, als voerscreven staet.

De straf zal ten uitvoer worden gelegd op zondag, opdat er dan veel mensen naar of uit de kerk komen en zij zich in het schouwspel van de onterde vrouw kunnen verlustigen.

Ook in Benschop, Polsbroek en Vreeland vinden wij het dragen van de steen als straf voor scheldende en vechtende vrouwen.

Het is niet precies te stellen wanneer de straf van het dragen van de steen is afgeschaft. Dat lag ook vaak plaatselijk verschillend. Maar in zijn algemeenheid kan gesteld worden, dat deze met de Franse Tijd, op het einde van de 18de eeuw, verdwenen is.

Houten strafon voor overspelige vrouwen (18de eeuw) (zie blz. 6). Een 17de eeuwse tegel laat zien hoe een dergelijke ton gedragen werd (zie blz. 7), Stedelijk Museum 'De Lakenhal', Leiden. Foto's A. Dingjan, Den Haag.

Gedrukte bronnen en literatuur

Hierbij willen wij onze dank betuigen aan dr. D. A. Berents te Bunnik voor zijn informaties aangaande de literatuur over dit onderwerp.

D. A. Berents, *Misdaad in de Middeleeuwen* [Stichtse Historische Reeks dl. 2] (Haarlem 1976).

G. L. ten Cate, *Tot glorie der gerechtigheid. De geschiedenis van het brandmerken als lijfstraf in Nederland* (Amsterdam 1975).

K. J. Frederiks, *Het Oud-Nederlandsch Strafrecht* (Haarlem 1918).

J. Frima, *Het strafproces in de Ommelanden tusschen Eems en Lauwers van 1602-1749* (Amersfoort z.j.).

R. Fruin Th. Azn, *De Middeleeuwse Rechtsbronnen der kleine steden van het Nedersticht van Utrecht*, dl. 1-III ('s-Gravenhage 1897).

Frederik Heer, *Balans der Middeleeuwen 1100-1350* (Amsterdam 1962).

J. Huizinga, *Herfsttij der Middeleeuwen* (Haarlem 1963).

M. S. Pols, *Strafrecht en Strafrechtspraktijk vóór de Franche Revolutie* ('s-Gravenhage 1889).

Recht en Slecht. Een registratie van misdaad en straf in de stad Utrecht 1550-1575. [catalogus tentoonstelling Gemeentelijke Archiefdienst Utrecht, 21 mei-3 juli 1976].

L. W. D. Schreuder, *Bijdrage tot de kennis van eenige lijfstraffen* (Amsterdam 1928).

S. de Wind, *Bijzonderheden uit de geschiedenis van het strafregt in de Nederlanden* (Middelburg 1827).

Archeologische berichten uit de gouw Flehite

De heuvel bij de Lichtenberg

W. J. van Tent

Wie in Amersfoort via de hoofdingang aan de Utrechtseweg het terrein van het ziekenhuis de Lichtenberg betreedt, zal hebben gemerkt, dat enkele maanden geleden aan één kant van de inrit een keet van de Fa. Bredero is verzezen. Die keet kon niet zo maar worden geplaatst, want even verderop ligt de enige grafheuvel, die de gemeente Amersfoort rijk is: de 'heuvel bij de Lichtenberg'. Deze heuvel moest natuurlijk bewaard blijven, terwijl ook in de directe omgeving ervan niet mocht worden gebouwd: vandaar dat de keet wat ongemakkelijk dicht bij de weg terecht is gekomen. Bovendien moest tijdens het grondwerk, dat aan de bouw van de keet vooraf ging, de schrijver van dit artikelje aanwezig zijn om te controleren, of er geen sporen van archeologisch belang verloren gingen. Jammer genoeg — of misschien liever: gelukkig — werd er niets gevonden! Door al deze gebeurtenissen kreeg de toch wel een beetje geheimzinnige 'heuvel bij de Lichtenberg' voor het eerst sinds jaren weer eens wat aandacht. Het is een grafheuvel — een aarden heuvel, die door onze verre voorouders werd opgeworpen over het graf van een belangrijke dode. Ik denk, dat maar weinig mensen, die het paadje naast de hoofdingang gebruiken om bij het ziekenhuis te komen, beseffen, dat zij dwars over een prehistorisch grafmonument lopen! De heuvel is namelijk niet erg hoog en valt daarom nauwelijks op. Toch heeft de plaats een heel eigen sfeer, die voornamelijk wordt veroorzaakt door de tien prachtige oude beuken, die rondom de grafheuvel staan.

De heuvel bij de Lichtenberg te Amersfoort

Over het inwendige van de heuvel weten wij iets dankzij het onderzoek, dat Prof. Modderman, toen nog medewerker van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, er in maart 1954 verrichtte. Veel bleek vernield te zijn door allerlei ingravingen, konijnengangen en de werking van boomwortels. Toch kon Prof. Modderman vaststellen, dat de heuvel was opgebouwd van plaggen, en dat hij vroeger hoger geweest moet zijn dan nu. Helaas vond hij niets meer terug van het oorspronkelijke graf, dat eens ongeveer onder het centrum van de heuvel gelegen moet hebben. Des te verrassender was de ontdekking, dat de heuvel in een latere periode opnieuw gebruikt is: ingegraven in de voet vond Prof. Modderman althans op vier plaatsen resten van gecremeerde doden. Bij drie ervan lagen ook scherven van grove, handgevormde urnen, zodat wij mogen aannemen, dat de crematieresten in zo'n urn werden bijgezet. De resten van de vierde dode zijn kennelijk niet in een urn, maar in een zakje van stof, of in een houten kistje begraven. Deze materialen laten meestal geen sporen in de bodem achter, zodat wij er niets van terugvinden. De urnen zijn te dateren in

de vroege IJzertijd, ongeveer 700-500 v.C.; de zgn. 'nabijzettingen' zullen dus in deze periode hebben plaats gevonden. Over de ouderdom van de heuvel zelf weten wij helaas niets. Na de opgraving werd het uiterlijk van de heuvel hersteld in de staat van vóór het onderzoek. Het monument vormt zo een tastbare herinnering aan het verre verleden, maar mooie vondsten zijn er nu niet meer in te doen! De urnscherven werden jarenlang tentoongesteld in de archeologische afdeling van het Museum Flehite. Scherven geven echter geen goede indruk van complete potten. Daarom werd aan de restauratieafdeling van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek gevraagd de scherven weer zo goed mogelijk tot complete urnen te restaureren. Het resultaat kunt U op de foto's bewonderen. Binnenkort zal deze erfenis van Amersfoorts vroegste bewoners in het Museum weer de ereplaats krijgen, die zij verdient.

Twee gerestaureerde urnen en fragment van een zeer grote pot, gevonden in de grafheuvel bij de Lichtenberg.

De 'heuvel bij de Lichtenberg' is waarschijnlijk geen eenling geweest. Er gaan tenminste geruchten, dat op de Berg meer grafheuvels hebben gelegen. Als dat zo is, zijn zij alle ononderzocht aan de bouw van het nieuwe ziekenhuis en andere werkzaamheden ten offer gevallen. Zo ging dat vroeger vaak! Tegenwoordig proberen vak- en amateurarcheologen, in nauwe samenwerking, te voorkomen, dat archeologische monumenten onbekend en ongezien verdwijnen. Natuurlijk is het niet zo, dat zij het verleden altijd belangrijker vinden dan het heden, maar wel zijn zij van mening, dat het verleden goed dient te worden onderzocht vóór het wijken moet voor het heden. Ook U kunt helpen, door te waarschuwen, als U vondsten doet, of sporen ziet, die kunnen wijzen op oude bewoning. In het Museum Flehite, en natuurlijk ook op de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (Kleine Haag 2, Amersfoort), zult U altijd een open oor vinden voor Uw inlichtingen!

Een restauratie aan het Grote Spui te Amersfoort

C. van den Braber

In de nazomer van het vorige jaar werd begonnen met een restauratie aan het Grote Spui. Bezoekers van de stad, in dit gedeelte vaak met de bedoeling om het 'verplichte stuk' — de Koppelpoort — te gaan bekijken, zullen de laatste jaren wel vreemd hebben aangekeken tegen de bouwvallige toestand daar vlak in de buurt.

Sinds lange tijd zijn de huizen Grote Spui 9 en 11 een doorn in het oog van elke Amersfoorter.

Vroeger gekend als de Fabriek van Bakkerij-grondstoffen A. Bast gingen de kwaliteit en het aanzien van de panden, na het verliezen van deze bestemming, hard achteruit.

Om te voorkomen dat de gootlijst en de hijs naar beneden zouden storten was het op den duur zelfs noodzakelijk om deze onderdelen te stempelen en te ondervangen.

Na Bast hebben de gebouwen nog een tijdje op een wat alternatieve manier gediend als huisvesting van kunstenaars.

Aankoop door Stadsherstel, restauratie Verbetering in de situatie mocht worden verwacht toen in het begin van 1974 de N.V. Amersfoortse Maatschappij tot Stadsherstel de panden aankocht. Aan architect N. van der Stelt werd opdracht gegeven om een plan te maken en in juni van datzelfde jaar lagen daarvoor de eerste suggesties op tafel. De afwikkeling van de plannen is niet van een leien dakje gegaan. Het voornemen om te proberen in het complex elf kleine woningen onder te brengen moest na enig rekenwerk worden opgegeven. Andere bestemmingen waren minder aantrekkelijk en het leek of de plannen op een doodlopend spoor terecht waren gekomen.

In de zomer van 1975 diende zich echter een nieuwe mogelijkheid aan: de Stichting Nederlandse Beiaardschool, een instelling die al lange tijd uitziet naar de huisvesting voor haar campanologisch instituut.

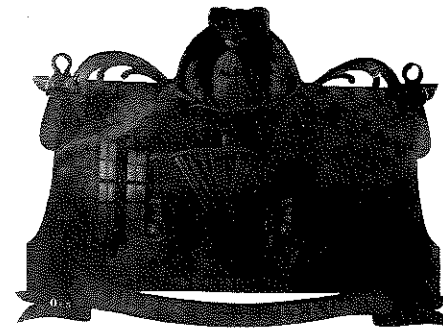

Restauratie Grote Spui, achterzijde (januari 1977)

Moerbalk in het achterste pand met het 'Amersfoortse' sleutelstuk.

Ontwerp restauratie voorgevel Grote Spui 9 en 11.

Met de voorbereiding van de restauratie kon toen worden verder gegaan. Tot opluchting van waarschijnlijk velen gingen de werkzaamheden in september 1976 van start. De uitvoering kwam in handen van het aannemingsbedrijf T. van Hoogevest b.v.

Middeleeuwse huizen

'De Meelzak'; al zo'n honderd jaar is de naam voor het huis aan het Spui vergeten. Het uithangteken is er nog wel, het bevindt zich in de verzameling van Flehite. Het bord geeft het interieur weer van een maalterij waarbij een paard het mechanisme aandrijft.

Het vertrek is echter in de panden niet thuis te brengen, er is ook geen enkel detail dat wijst op deze vroegere activiteiten.

Het complex waar het om gaat bestaat in feite uit drie huizen, twee van wellicht nog middeleeuwse oorsprong en een derde van later datum.

De nummering 9 en 11 is het gevolg van het feit dat het eerste huis in het laatste kwart van de vorige eeuw grondig werd verbouwd. Oorspronkelijk bestond het uit een tamelijk hoge begane grond en een zolder. Het geheel werd afgedekt door een kap evenwijdig aan het Spui. De wijziging betrof het aanbrengen van een tussenvloer en het verhogen van de zolder. Van deze oude vloer zijn nog resten van moerbalken overgebleven en doen als consoles voor de kromstijlen nog altijd dienst. De kap zelf is in grote lijnen nog origineel. Van de oude voorgevel is niets bewaard gebleven, zelfs geen afbeelding.

Tijdens de verbouwing werd het huis door een dwarsmuur gedeeld. Het kreeg bovendien twee afzonderlijke voorgevels en werd ook afzonderlijk genummerd. Het tweede middeleeuwse huis is gelegen achter het eerste. Hier ligt de richting van het dak dwars op die van de straat. De verkaveling van de grond is ouder dan het in de vroege veertiende eeuw

Uithangbord van 'De gekroonde meelzak' en detail van het paard in de tredmolen. Museum Flehite.

gegraven Spui. De kadastrale kaart laat namelijk zien dat de richting van het kavel aan deze kant van het water overeenkomt met die aan de overzijde, dus langs het Kleine Spui. Het pand laat nogal wat sporen zien. Opgelapt metselwerk, fragmenten van zandstenen kruisvensters, in naaldhout vervangen en ook gekantelde oorspronkelijke (?) moerbalken. Langzamerhand mag Amersfoort er overigens voorzichtig van uitgaan dat ze een 'eigen' type sleutelstuk heeft (d.i. een geprofileerde houten console onder een balk). Al eerder gezien in het Kapelhuis, ook in het dubbele pand Lieve Vrouwestraat 6-8 en in Lavendelstraat 11, nu ook in dit gedeelte van de huizen aan het Grote Spui worden de eigenaardige 'vinger' sleutelstukken onder de balken aangetroffen. De authentieke kapconstructie is op dit moment alweer onder de pannen.

Tegen de achterzijde van het voorhuis is, veel later, een weinig interessant achterhuis gebouwd. Het heeft nog wel een oud keldertje en grijpt met de plattegrond achter de belending. De restauratieplannen van architect Van der Stelt betreffen ingrijpende herstellingen, zonder vergaande reconstructies echter. De fragmenten van de zandstenen kruisvensters zullen blijven bestaan maar niet worden gecompleteerd en herhaald. De beide negentiende eeuwse voorgeveltjes, met de winkelpui links en de grote deuren aan de rechterkant zullen evenmin verdwijnen. Het uiterlijk blijft, afgezien van de kwalitatieve verbeteringen, gehandhaafd. De tekening geeft hiervan een beeld. Het ziet er naar uit dat de oude relatie tussen de Beiaardschool en gerestaureerd Amersfoort nog meer perspectief zal krijgen!

Verantwoording financiële aktie

De winter en het voorjaar van 1976 hebben voor Museum Flehite in het teken gestaan van de grote financiële aktie. De uitgevoerde en uit te voeren restauratieplannen vroegen om een groot bedrag, geld dat door de Oudheidkundige Vereniging niet was op te brengen. Een begroting leverde het angstaanjagende tekort van ca. f 150.000,— op. Dat ook nu de leden van de Juniorkamer Eemland het initiatief namen, was niet zo verwonderlijk. Sinds het midden van 1975 waren ze nauw bij de museumzaken betrokken geweest.

Een fundraising-plan werd gemaakt en door de royale medewerking van bedrijfsleven en burgerij werden de volgende resultaten geboekt.

De loterij. Een aktie die aansloeg bij de Amersfoorters — de hoofdprijs: een auto, mocht er dan ook zijn.

Netto opbrengst f 13.651,—.

De 'moppenaktie'. De verkoop van de 'keiharde' Flehite-kloostermoppen (f 100,— per stuk) was een groot succes. Sommigen kochten er tientallen (!), velen meer dan één, zeer velen één. Ook hier waren de kosten, door het vrijwilligerswerk, nihil. Daarom ook was de opbrengst zo enorm: f 138.400,—.

De verkoop van de *Flehite agenda* was eveneens een succes. Netto opbrengst f 8.293,—.

De Juniorkamer Eemland hield tijdens haar lustrumfeest een speciale veiling. Ook hier weer zette iedereen (w.o. Christie's) zich graag in.

Opbrengst: f 1.347,—.

Zo kon op 8 mei op ludieke wijze het eindbedrag worden bekendgemaakt. 'Johan van Oldenbarnevelt' maakte persoonlijk (het goed geheim gebleven) eindresultaat bekend: f 161.711,—.

De Stichting Museum Flehite en de Stichting Restauratiefonds Flehite, haalden verlicht adem. De financiële structuur van de Stichting Museum Flehite was nu gesaneerd en de basis voor het restauratieplan (waarvan de tweede fase in een vergaand stadium van voorbereiding is) is gelegd!

C.B.

Aanwinst Museum Flehite

Onlangs konden door Museum Flehite een drietal 19de eeuwse porseleinen pijpekoppen aangekocht worden. Ze vormen een mooie aanvulling van de verzameling voorwerpen, die direct en indirect verband houden met de zo belangrijke tabaksverbouw rond Amersfoort. Een van deze pijpekoppen draagt het portret van de latere koning Willem II (1792-1849) en het volgende bijschrift: Z.K.H. de prins van Oranje opperbevelhebber van het leger. Waarschijnlijk is deze pijpekop vervaardigd in de periode van de Tiendaagse Veldtocht tegen België in 1831. De kroonprins (prins van Oranje) werd toen namelijk benoemd in bovengenoemde functie.

Deze pijpekop sluit mooi aan bij een voorwerp, dat zich reeds in de museumcollectie bevond, namelijk een theekop met het portret van prinses Marianne (1810-'83), de zuster van Willem II. Zij was in 1830 gehuwd met prins Albert van Pruisen (dit huwelijk zou in 1845 voorlopig en later definitief ontbonden worden). Gezien de mode en de 'coiffure à la giraffe' stamt ook deze kop uit circa 1830 en is dus waarschijnlijk ter gelegenheid van het huwelijk van de prinses gemaakt.

B.G.J.E.

Het Kapelhuis in Flehite Nederlandse keramiek 1977

Van 30 januari tot en met 6 maart wordt in Museum Flehite een tentoonstelling gehouden van recent werk van 65 Nederlandse keramisten.

Naar aanleiding van het proefschrift van mevr. M. Spruit-Ledeboer *Nederlandse keramiek 1900-1975* (Assen 1977) wilde het Kapelhuis een tentoonstelling organiseren van moderne keramisten, wier werk in het boek is afgebeeld. Daar de eigen galerie te weinig ruimte bood werd een beroep gedaan op Flehite.

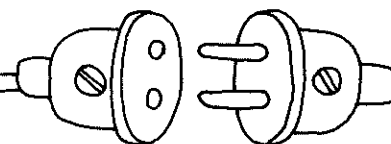
De verschillende stromingen in de hedendaagse keramiek worden groepsgewijs getoond. De abstract geometrische en de

expressionistische figuratieve richting, de zogenaamde groeivormen uit de natuur en de vooral de laatste tijd opkomende nieuw-realistische stroming. Maar ook in de traditie wortelende potten en schalen worden op deze bijzondere tentoonstelling geëxposeerd. In het Kapelhuis zelf is gelijk met de tentoonstelling in Flehite een kleine overzichtstentoonstelling van Nederlandse keramiek 1900-1975 te zien. Deze is ingericht door J. Romijn, directeur van Museum Het Prinsesshof te Leeuwarden. Openingstijden: 10-17 uur (Kapelhuis: 11-17 uur). 's Zondags 14-17 uur, maandags gesloten.

Voor al Uw elektrische
installaties
Electro-technisch Bureau

Van Geet BV

Koestraat 14 Amersfoort
Telefoon 033-18630

Uitnodiging

Weet U eigenlijk wel wat U voor Uw geld kunt verlangen? Een echte SieMatic inbouwkeuken! Een keuken, die tot voorbeeld werd. Een bestseller. Maak kennis met de SieMatic. Persoonlijk! Bezoekt onze keuken showroom.

SieMatic

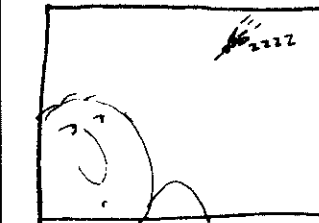
BV Bouwmaterialephandel

v.d. Donk & Romeijn

Havenweg 5 Amersfoort
Telefoon 033-15649

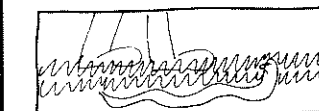
De AGO verzekert tegen:

Aalmoezen
aanstekelijke griep-
patiënten

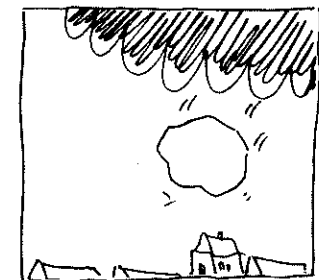
**aanvallende malaria-
muskieten**

aanvallende reebokken
aanvaringen
aanzwellende storm
aardigheidjes van
practical jokers
abusievelijk links
afslaande legertrucs
abuizen
achteromkijkende stuur-
lui
achteruitrijdende
tractoren

addertjes (onder 't gras)
afbrekende bruggehoofden
afdankertjes
afdrijvende waarde-
papieren
aftandse asfaltweggetjes
alligators
almaar moeten vragen
andere auto's
andere schepen
andermans onkunde
armoe op de oude dag
averij

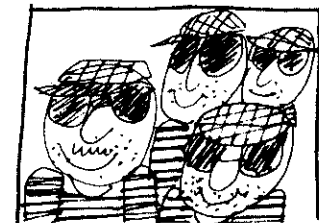
Bacillen en bacteriën
bakfietsen met
ondeugdelijke remmen
bedorven viskoekjes
beginnelingen op de weg
Bello de hond van de
buren
beren
besmette appeltjes
beten van de brilslang
betuttelen
bijtende bouwiers
bijziende discusswerpers
blunderen
Boris Boef
boterzachte bermen
brand

**buitengewoon grote
hagelstenen**

Cacteeën op stoelzittingen
catastrofaal manoeuvreren
met glaswerk
chauvinistische supporters
chirurgische ingrepen
colonnes rode mieren
cypere katten op
vierbaanswegen

**Dankbare sint-bernards-
honden**
debuterende behangers
demarrerende fietsen-
dieven
derderangs klusjesmensen
desastreus optredende
zeeëgels

De Zwarte Jongens
dichtklappende deuren
diepe ravijnen
diepe armoede
dinges
doelbewuste everzwijnen
domme dingen
doorgaand verkeer
door rood licht lopen
van je hond
driedubbel overgehaalde
kwajongensstreken

(Voor de volledige lijst
verwijzen wij u naar uw
assurantie-adviseur.)

ago
verzekeringen

De AGO verzekert alles (en nog wat).

E. de Bruijn

Trouwe bezoekers van de jaarlijkse ledenvergaderingen van de Oudheidkundige Vereniging Flehite konden vanaf 1969 jaarlijks uit de mond van voorzitter Buining horen, hoe zorgwekkend de situatie van Flehite eigenlijk wel was: er bestond geen enkele zekerheid, dat aan het weinige personeel blijvend een karig salaris kon worden uitbetaald, de rechtspositie van het personeel was niet geregeld, de gebouwen waren in slechte staat en de verstandhouding met de gemeente Amersfoort was koel, een erfenis uit vroeger jaren. Het voortbestaan van het museum stond op het spel.

Buining was er de man niet naar om gauw bij de pakken te gaan neerzitten. Toen het eerste restauratieplan van de panden Breestraat 78-80-82, begrote kosten 8 ton, in 1970 niet te verwezenlijken bleek en ontwerp-statuten voor een Stichting Museum Flehite, bedoeld om de exploitatie van het museum van de vereniging over te nemen en het personeel een normaler salariering en gezonder rechtspositie te waarborgen, in 1971 niet meer kreeg dan een goedkeurend knikje van het Ministerie van Binnenlandse Zaken, heeft hij veel energie en tijd gegeven aan de verwezenlijking van de plannen, die het bestuur voor ogen stonden.

Hij wist het vertrouwen van de overheden, in het bijzonder van het gemeentebestuur van Amersfoort, voor Flehite te winnen en toen in 1973 de mogelijkheid ontstond, het pand Breestraat 76 van de Gemeente te kopen en bij het museum te voegen, kreeg hij van de ledenvergaderingen van 28 maart 1973 en 9 april 1974 met algemene stemmen machtiging tot aankoop van dat pand respectievelijk tot restauratie daarvan (kosten ongeveer 1 miljoen, voor 1 pand!). Daarna ging het crescendo.

Op 21 januari 1975 werd door het verenigingsbestuur de Stichting Restauratiefonds Flehite opgericht, bedoeld om bijdragen uit burgerij en bedrijfsleven te verwerven voor de te eigen laste blijvende kosten van restauratie en inrichting. In het bestuur werden mede leden van de Junior Kamer Eemland benoemd, die met hun Kamerleden met groot succes voor dat doel acties op touw zetten. Meer daarover kunt U elders in dit nummer lezen.

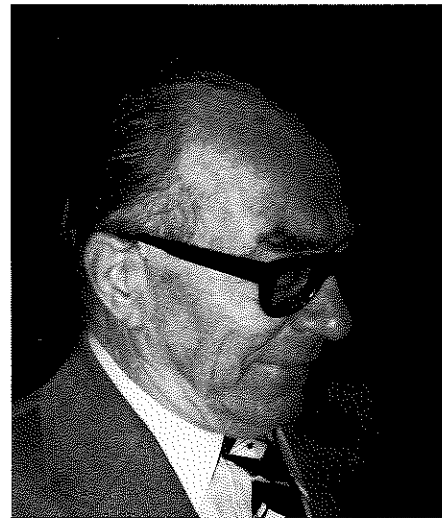
Nadat na een 1-jaar durende restauratie op 26 september 1975 het pand Breestraat 76 officieel in gebruik werd genomen met opening door loco-burgemeester Huslage, vond op 29 december 1975 na verkregen goedkeuring van de ledenvergadering van 9 oktober 1975 door het verenigingsbestuur de oprichting plaats van de Stichting Museum Flehite. De Gemeente Amersfoort, reeds jarenlang in onderhandeling met het Rijk en de Provincie Utrecht over de verdeling van de subsidiëring van de exploitatiekosten van het museum, verklaarde zich in april 1976 garant voor het exploitatietekort, een voorwaarde om de rechtspositie van het bij de stichting in dienst komende personeel gelijkwaardig aan die van een ambtenaar te doen worden. De werving van een directeur en een museum-technicus kon beginnen. Inmiddels trad drs. B. G. J. Elias per 15 november jl. als directeur in dienst en zal F. D. L. Roodschild Koning zulks als museum-technicus per 1 maart a.s. doen.

Met mevr. M. W. Heijenga-Klomp als hoofd documentatie en bibliotheek, mej. G. M. du Pui als museum-assistente en mevr. J. M. van Oort-Gul als conciërge een stafbezetting, die lang gewenst, doch nu verkregen is. Van de 7 leden van het bestuur van de Stichting Museum Flehite worden er 5 benoemd door het bestuur van de Vereniging (dat op zijn beurt benoemd wordt door de algemene ledenvergadering) en 2 door Burgemeester en Wethouders van de Gemeente Amersfoort. Vanaf 5 juli 1976 wordt het museum door de Stichting geëxploiteerd. Op die dag verkreeg zij van de vereniging de gebouwen in erfpacht en de verzameling in bruikleen overeenkomstig het besluit van de ledenvergadering van 9 oktober 1975.

Sedert 1964 werd door een redactie, die slechts een losse binding had met het verenigingsbestuur, het tijdschrift Flehite uitgegeven. Vanaf 1973 werden besprekingen gevoerd om tot een zo nauwe samenwerking te komen, dat het tijdschrift mede huisorgaan van de vereniging zou kunnen worden. Het overleg werd door het stichtingsbestuur voortgezet en heeft geresulteerd in het blad, dat voor U ligt, met een 'gezamenlijke' redactie, terwijl het uitgeven een activiteit van de Stichting Museum Flehite is geworden.

A. F. H. Buining

J. H. P. Kemperink

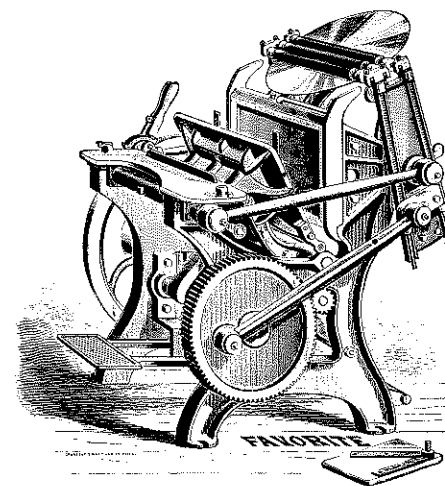
Zoals Buining niet meer de benoeming van een directeur heeft mogen beleven, is het de heer Kemperink, die, zonder anderen tekort te doen, in de redactie-oude stijl van het tijdschrift een zeer belangrijke rol heeft vervuld, niet meer gegeven, om de geboorte van dit eerste gecombineerde nummer mee te maken. Zijn overlijden werd bekend juist voordat deze regels op het papier kwamen.

De Stichting Museum Flehite, met haar versterkte staf-bezetting, is nu hard aan het werk om de beloften te gaan inlossen. Na de voorgenomen en hopelijk aanstaande restauratie van Breestraat 78 en 80-82, die nog voor vele problemen zal zorgen, zal het museum, naar wij verwachten, een grote opbloei en velerlei activiteiten voor onze Amersfoortse en de Gouw-gemeenschap te zien gaan geven. De basis daarvoor is thans gelegd.

Een sterke vereniging blijft daarbij wenselijk en noodzakelijk. Het verenigingsbestuur, verlost van de dagelijkse zorgen voor het museum, koestert ambitieuze plannen op verschillende gebieden, waarover U binnenkort meer zult horen. Beide besturen verwachten, dat zij op de steun en medewerking van een groeiend aantal leden mogen rekenen. Zij hopen, dat zij die leden niet zullen teleurstellen.

zo'n drukpers
vindt u nog bij ons,

als museumstuk ...

Wij zijn erg blij met dat oude drukpersje. 't Doet ons terugdenken aan die tijden, van vakmanschap. Dat vakmanschap hebben we nog, want ook vandaag-de-dag besteden we alle aandacht aan het werk, dat onze opdrachtgevers ons toevertrouwen. De persen zien er nu anders uit ... Ons kwaliteitsgevoel is gebleven.

bv drukkerij g. j. van amerongen
nederlandse screendrukindustrie bv

amsterdamseweg 59 amersfoort
tel. 033-16349

Wie een
medicijnkastje heeft,
zet er Norit in

Norit is een vertrouwd middel bij maag- en darmstoornissen. Bovendien kan Norit levensreddend zijn bij vergiftigingsgevallen. Het hoort in elk medicijnkastje thuis. Norit behoudt zijn heilzame kracht. Vraag Norit aan Uw apotheker of drogist.

NORIT

Arjeh Kalmann. *De Belgen zijn allang vergeten*. Amersfoortse Courant/Veluws Dagblad, 10 januari 1976 (Weekeinde-editie).
Deze bijdrage handelt over de Belgische vluchtelingen, zowel militairen als burgers, gedurende de wereldoorlog 1914-1918 en hun verblijf in kampen bij Amersfoort en Harderwijk.

(W. A. van de Wetering), *Centrale Boekhouding van de Gemeente Amersfoort, 1916-1976* (Amersfoort, 1976) 19 blz.
Dit handige overzicht van wording en groei van de Centrale Boekhouding der gemeente Amersfoort verscheen ter gelegenheid van het zestigjarig bestaan van deze belangrijke instelling.

Verslag omtrent de toestand van het Gemeentearchief van Amersfoort gedurende het jaar 1974 (Amersfoort, 1975) 15 blz.
Evenals het verslag van de gemeentearchivaris over 1972 bevat dit een algemene beschouwing over de toestand van de archiefdienst. Ging het er in 1972 om betrokkenen en belangstellenden een algemeen inzicht te geven omtrent de toestand van het Amersfoortse archiefwezen in genoemd jaar, mede in verband met plannen tot bouw van een nieuwe archiefbewaarplaats, thans is aanleiding de verhuizing van het Gemeentearchief binnen het pand Westsingel 43 (het voormalige stadhuis, thans Stadhuisplein 4) naar twee vertrekken naast de gemeentelijke archiefplaats, die nog altijd aldaar is gevestigd. Deze verhuizing vloeiende voort uit de voltooiing van het nieuwe stadhuis, dat midden 1974 door gemeentebestuur en Secretarie werd betrokken. In hoeverre deze verandering een vooruitgang in de treurige materiële toestand van het archief betekent, wordt op blz. 1-5 uiteengezet.

Tentoonstelling 'Zicht in 't Sticht'; een keuze uit de topografische verzameling van Jhr. J. F. L. Coenen van 's Gravesloot (Amersfoort, 1975) 13 blz. + 35 afbn.
Op Museum Flehite te Amersfoort berust een bijzonder interessante collectie tekeningen, aquarellen enz., bijeengebracht door Jhr. J. F. L. Coenen van 's Gravesloot (1817-1885). Zijn zoon vermaakte de collectie aan genoemd museum, waar zij in 1921 kwam te berusten. Door ruimtegebrek had men uit deze verzameling nooit een groot aantal afbeeldingen kunnen tentoonstellen. Als gevolg van de recente uitbreiding van het museum met het aangrenzende muurhuis was men einde 1975 in de gelegenheid, zo'n tentoonstelling te organiseren (20 dec. '75-9 jan. '77). De bijzonder aantrekkelijk uitgevoerde catalogus geeft een beschrijving van de tentoongestelde stukken, die dateren uit de 17e-19e eeuw en niet alleen op de 'gouw' Flehite, maar op de gehele provincie Utrecht betrekking hebben. Een korte inleiding van de waarnemend conservatrice M. W. Heijenga-Klomp vertelt iets over de oorsprong en het karakter van de collectie. Een groot aantal afbeeldingen zijn in dit boekje prachtig gereproduceerd.

Onder de titel *Patriciërshuis aan de Westsingel te Amersfoort gebouwd in 1780-1782 door Abraham Cohen; stijl klassicisme* heeft P. I. W. Schultz een interessant werkstuk geleverd over het gebouw, dat van 1818 tot 1974 als stadhuis van Amersfoort dienst deed. Na een korte historische inleiding is het grootste gedeelte van het vertoog gewijd aan een analyse van de stijl, overwegend van de buitenkant van het huis. Een zodanige beschrijving van het Cohenhuis is tot dusver nooit verschenen. Een fotocopie berust op het Gemeentearchief te Amersfoort.

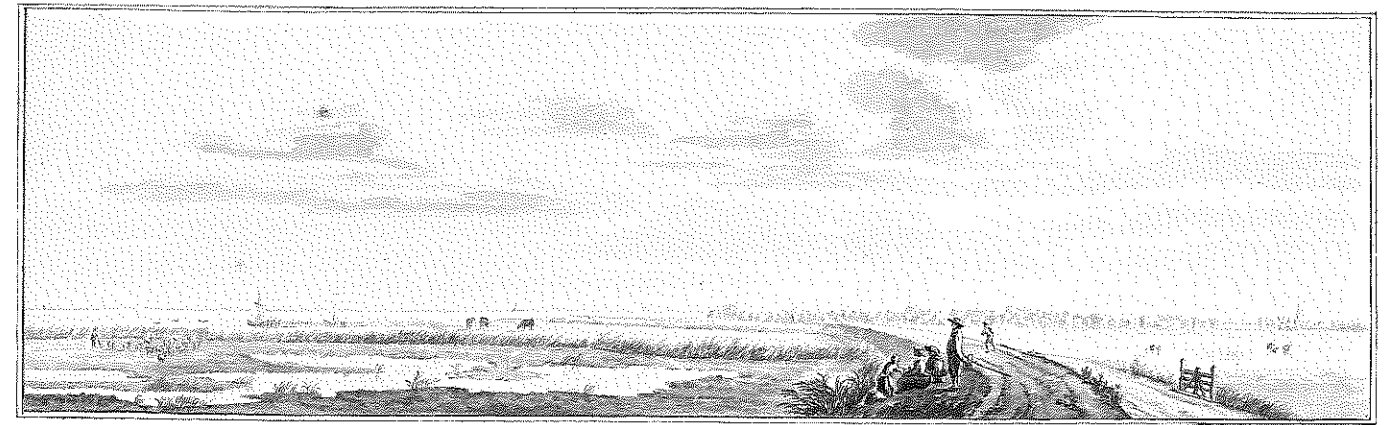
J. G. Endhoven, *Bedevaart als straf door het Leidse gerecht opgelegde bedevaarten van 1370-1500* (Leiden, 1976), dat een voor onze middeleeuwse godsdienst- en rechtsgeschiedenis belangwekkend onderwerp vormt, noemt ook een aantal opgelegde bedevaarten naar Onze Lieve Vrouwe van Amersfoort.

Het Maandblad Oud-Utrecht, jrg. 49 (1976), no. 7, bevat een aardig stukje van A. van Hulzen over de eerste jaren van *De Zeister paardentram* (blz. 49-50), die in 1879 de verbinding tussen Utrecht en Zeist van de diligence overnam.

In hetzelfde nummer (blz. 56) vinden wij een bijzonder handige lijst van *Adressen van de historische en archeologische verenigingen en (en om) de provincie Utrecht*. Als adres van de Oudheidkundige Vereniging 'Flehite' te Amersfoort wordt vermeld: Westsingel 50. Hier is nog steeds de ingang van het museum. Zoals aan Amersfoorters zeker al bekend zal zijn, luidt het correspondentie-adres thans: Breestraat 82.

No. 8 van hetzelfde blad en dezelfde jaargang, blz. 57-58, bevat een artikel van J. F. K. Kits-Nieuwenkamp, waarin wordt gehandeld over de vraag: *Wat is de toekomst voor kasteel Amerongen en wat doet de Stichting Utrechtse Kastelen*. Het lot van dit fraaie en historisch belangrijke kasteel was als gevolg van de verkoopplannen der eigenaren zeer onzeker geworden. De schr. wijst erop dat in 1969 (naar het voorbeeld van soortgelijke stichtingen in Gelderland, Overijssel, en Limburg) opgerichte Stichting Utrechtse Kastelen zich bezighoudt met het inventariseren van aanwezige en verdwenen kastelen, het samenstellen van een zo volledig mogelijke documentatie, het uitgeven van publicaties, organiseren van excursies, lezingen en tentoonstellingen, maar ook met aankoop en beheer van kastelen. Men kan zich als begunstiger aanmelden (minimum f 19,- per jaar) bij het secretariaat, Maliesingel 5, Utrecht (tel. 030-319398). Op blz. 76 wijst D. Snoep nog op de noodzaak dat ook de inboedel bijeen moet blijven, want deze is, naast het belangrijke familie-archief, essentieel voor de kennis der geschiedenis van het huis. De ere-voorzitter van Oud-Utrecht, mr. P. J. Verdam, heeft met anderen het initiatief genomen om dit integrale behoud van het kasteel te propageren. (N.B. eind 1976 kwam het bericht dat kasteel Amerongen per 1 januari 1977 in bezit van de Stichting Utrechtse kastelen zal komen en dat de exploitatie voor de eerste vijf jaar gegarandeerd is).

Hetzelfde nummer bevat een *Archeologische kroniek van de provincie Utrecht over de jaren 1970-1971*, samengesteld door de provinciale archeoloog W. J. van Tent. Na

Spakenburg aan de Suyderzee 1749. Door P. J. van Liender. Verzameling Coenen van 's Gravesloot. Museum Flehite.

Gezicht op het kasteel en het stadje IJsselstein. Door R. Roghman. Verzameling Coenen van 's Gravesloot. Museum Flehite.

een Inleiding, waarin de publicatie in deze vorm wordt gemotiveerd, en de vermelding van 'Bijzonder gebeurtenissen' (o.a. de Provinciale stuurgroep archeologie in 1971 en de tentoonstelling van aardewerk in Museum Flehite eind 1970 en begin 1971) worden de gemeenten der provincie in alfabetische volgorde besproken. Uit onze gouw zijn dit Amerongen, Baarn, Leusden, Maarn, Rhenen en Zeist. De archeologisch belangstellende kan hier zijn hart ophalen aan vele interessante mededelingen. De kroniek zal ook over de volgende jaren worden voortgezet.

Ook in Heemschut, jrg. 53 (1976), no. 8, blz. 144-147, krijgt het bovengenoemde kasteel te Amerongen ruime aandacht. Onder de titel *Kasteel Amerongen: uniek en onvervangbaar*, levert V.D.W. (de eindredacteur J. E. van der Wielen) een

krachtig pleidooi voor het behoud van het huis.

In hetzelfde nummer van Heemschut, blz. 159, wordt iets vermeld over een pleidooi van de vereniging bij B. en W. van Soest tot behoud van het *Slangebosje* aldaar, dat verminkt dreigt te worden door een gedeeltelijke bebouwing met bungalows. Het gaat hier volgens deskundigen om een onvervangbaar natuurgebied.

In het artikel van E. H. P. Cordfunke, verschenen in Spiegel Historiae, jrg. 11 (1976), no. 9, blz. 474-479, over *25 jaar Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland* worden de afdeling Vallei en Eemland en het R.O.B. te Amersfoort vermeld.

In Heemschut 53 (1976), no. 10, blz. 199, wordt onder de titel *Groeneveld wordt bosbouwmuseum* door v. d. W. (J. E. van der Wielen) een uitvoerige uiteenzetting gegeven over genoemd kasteel, gelegen onder Baarn. Dit zal worden gerestaureerd en tot museum van Staatsbosbeheer ingericht. De schr. geeft enige interessante bijzonderheden over het ongeveer driehonderd jaar oude landhuis, waaromheen door Zocher in 1835 een Engels landschapspark werd aangelegd, dat zal worden gehandhaafd en hersteld. Hierbij baseert hij zich hoofdzakelijk op de onderzoeken van T. Pluim, neergelegd in diens onlangs herdrukte werk *Uit de geschiedenis van Baarn* (1932).

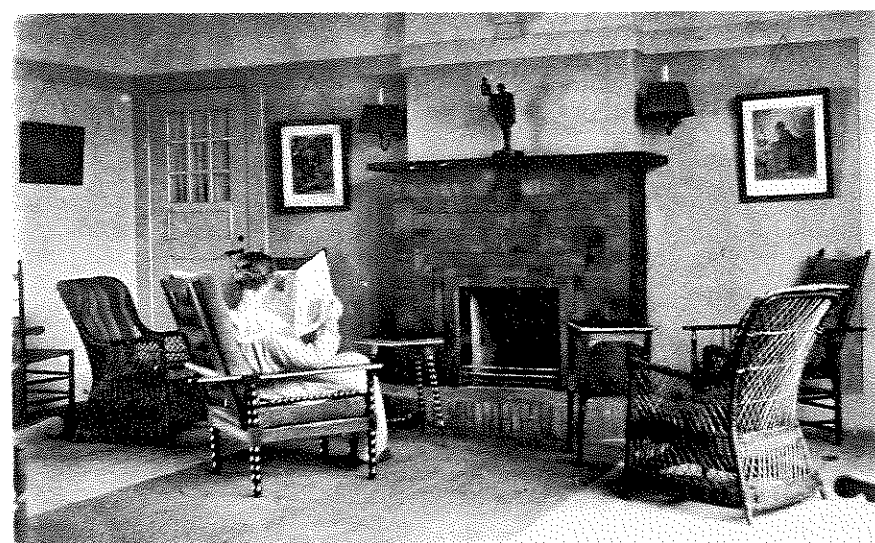

Hoofd ingang Int. School v. Wijsbegeerte Oud Leusden bij Amersfoort

In het artikel van N. Plomp, 'De oudste generaties van de geslachten Schade (van Westrum)' verschenen in de Nederlandsche Leeuw 93 (1976), no. 7/8/9, kol. 272-301, en no. 10/11/12, kol. 335-368, wordt ook uitvoerig gehandeld over de tak van genoemd geslacht, die gedurende enige eeuwen te Amersfoort en Soest een belangrijke rol speelde.

In hetzelfde blad, zelfde jaargang, no. 7/8/9, kol. 329-330, bevindt zich een uiteenzetting van de hand van Mr. O. Schutte over 'Het wapen der gemeente Baarn', dat na in 1867 willekeurig te zijn veranderd, in 1969 in zijn oorspronkelijke vorm werd hersteld.

Het belangwekkend artikel van Mr. E. J. Wolleswinkel over 'Het ontstaan van het gerecht Renswoude en Emminkhuizen' verscheen in het Jaarboek Oud-Utrecht 1976, blz. 182-203, en is ontstaan uit een doctoraal-scriptie oud-vaderlands recht aan de universiteit te Utrecht. In het inleidende gedeelte zoekt de schr. naar sporen van de oudste geschiedenis van het betreffende grondgebied en bespreekt de theorieën hieromtrent van S. Muller Fz., J. Ph. de Monté Ver Loren en W. van Iterson, waarbij hij zich in hoofdzaak bij de opvattingen van laatstgenoemde aansluit. Daarna wordt het landsheerlijke tijdperk (ca. 1000-1581) besproken. De auteur gaat na, hoe uit het ingewikkelde complex van eigendoms- en leenverhoudingen omstreeks 1345 de bisschop van Utrecht als enige eigenaar tevoorschijn treedt. Tussen 1381 en 1383 wordt voor het eerst Renswoude als afzonderlijk (laag) gerecht vermeld. In 1674 wordt Renswoude door de Staten ('door de landsheer', staat er bij vergissing) tot hoge en vrije heerlijkheid verheven. Het betoog over de moeilijke kwestie van het schoutambt van Amersfoort en Eemland (blz. 198-200, vgl. ook 201) zal de lezer niet veel wijzer maken. De schr. had of het hele vraagstuk ter zijde moeten laten, of zich intensiever met de desbetreffende literatuur, met name de beide werken van Dr. A. Johanna Maris, *Eemnes* (1947) en *Van voorgedij tot maarschalksambt* (1954), moeten bezighouden.

Praatzaal Internat. School voor Wijsbegeerte

Doodenweg bij AMERSFOORT

Zestig jaar Internationale School voor Wijsbegeerte, 1915-1975 (Assen enz., Van Gorcum, 1976, XII + 218 blz.), geschreven door Ir. E. van Everdingen en voorzien van aardige oude foto's, geeft een bijzonder nuttig overzicht van de lotgevallen ener instelling, die niet zozeer van regionale als wel van nationale en zelfs internationale betekenis is geweest. Toch verdient het boek hier vermelding, daar de 'school' steeds met Amersfoort werd geassocieerd (zij ligt eigenlijk op het grondgebied van Leusden, maar de grond is eigendom van de gemeente Amersfoort en de Stichting is ook aldaar

gevestigd). Dit blad is natuurlijk niet de plaats voor een uitvoerige bespreking van de inhoud. Hier wijs ik er slechts op dat er niet veel kans bestaat, dat degene die zich over de instelling wil oriënteren, niet alles zal vinden wat hij zoekt. Zonder dat het een eigenlijke geschiedenis van de school vormt, treft men er letterlijk alles aan over doel, organisatie, lotgevallen, nationale en internationale contacten, behandelde thema's, stichters, latere leiders, sprekers op cursussen, financiën enz. enz. Registers van zaken en personen helpen de weg te vinden in deze enorme hoeveelheid van materiaal.

J. H.

Lezingen

Lezingen Oudheidkundige Vereniging 'Flehite' en Archeologische Werkgemeenschap Nederland, afdeling Vallei en Eemland.

Donderdag 17 februari 1977

A. Bruijn, *Vallei, vogels en viervoeters*
De heer Bruijn spreekt over de natuur, het milieu en het dierenleven in de Vallei. De eigen ervaringen op deze punten zullen een belangrijke plaats innemen in zijn betoog.

Dinsdag 15 maart 1977

Mevr. dr. C. Isings, *In het glas gekeken*
Dr. Isings is als geen ander deskundig op het gebied van antiek glas. Zij zal voornamelijk spreken over verschillende soorten Romeins glas en de vormen en gebruiksdoeleinden van de glazen voorwerpen.

De lezingen beginnen om 20.00 uur en worden gehouden in Museum Flehite (ingang Breestraat 82). Vrij toegankelijk.

Bronswerk Amersfoort

Henk Ossendrijver, een vakman. Voorkomt ergernis.

Soms betalen opdrachtgevers het-loon-van-een-vakman voor het-werk-van-een-knoeier.

Zelden merk je dat meteen, maar na jaren wordt er dan nog een rekening gepresenteerd. Onacceptabele slijtage is zo'n kwaad.

Een stuk eerlijk 'ouderwets' vakmanschap tijdens de bouw kan er voor zorgen, dat wat vandaag 'strak' wordt opgeleverd er ook morgen 'nog goed bijstaat'.

Als Henk Ossendrijver zijn er meer bij Heilijgers, vakmensen met hart voor hun werk. En hun inzet vindt u terug in de gerealiseerde projecten. Als u wilt bouwen ze ook voor u. Vakwerk.

Bouw- en Aannemingsmaatschappij Heilijgers bv
Nijverheidsweg Noord 60
Amersfoort Telefoon (033) 18048

Heilijgers/Amersfoort

